

NÉMETH ISTVÁN

TALÁLÉKONY HOLLANDOK

REFLEXIÓK JAN VAN DER HEYDEN

SZOBASAROK RITKASÁGOKKAL CÍMŰ KÉPÉHEZ

T Bár mágikus realizmusról elsősorban egyes 20. századi holland festők (Dick Ket, Pyke Koch, Carel Willink) műveivel kapcsolatban szoktak beszélni, azt hiszem, ez a jelző Jan van der Heyden (1637–1712) *Szobasarak ritkaságokkal* címen ismert, 1712-ben készült festményére is tökéletesen ráillik.¹ „E nem sokkal halála előtt festett, budapesti képén Van der Heyden a szinte metafizikussá szublimált valóságig jut el letisztult formákkal, világos üzenetekkel” – írta a festménnyel kapcsolatban Ember Ildikó, a Szépművészeti Múzeum holland és flamand csendéleteit feldolgozó, 2012-ben megjelent szakkatalógusában.² Ha alaposabban megnézzük és sorra vesszük a kompozíciót alkotó, a kandalló előtt, illetve a szoba sarkában gondosan elrendezett különféle értékes és egzotikus tárgyakat, az az érzetünk támadhat, mintha egy miniatűr Kunst und Wunderkammer tárulna a szemünk elé. Az előtérben álló székre támasztva vaskos, holland nyelvű biblia látható, az asztalon nyitott atlasz, mögötte közös keretbe foglalt ég- és földgömb fedezhető fel, az asztalon kínai selyem, a padlón perzsa szőnyeg, míg a háttérben jobbra japán fegyverek s egy augsburgi kabinetszekrényke, tetején egy kínai vagy japán porcelánedénykével.³

*az az érzetünk
támadhat, mintha
egy miniatűr
Kunst und
Wunderkammer
tárulna
a szemünk elé*

T Tekintetünk azonban először nem is ezekre, hanem a fentről a kandalló elé belógatott, preparált tatura esik. Meglehetősen szokatlan látvány! De egyáltalán honnan ismerhette Van der Heyden ezt az egzotikus, Dél-Amerikában őshonos állatot? Netán neki is lehetett egy kitömött példány a birtokában? Az első kérdésre viszonylag könnyű a válasz, a 17. század derekán ugyanis a hollandoknak még Brazíliában is voltak gyarmataik, ha csupán rövid időre is. Tudománytörténeti, illetve kultúrtörténeti szempontból is jelentős hatása volt annak a több évig elhúzódó katonai expedíciónak, amelyet a Holland Nyugat-indiai Társaság megbízásából Johan Maurits van Nassau

*de egyáltalán
honnan ismerhette
Van der Heyden
ezt az egzotikus,
Dél-Amerikában
őshonos állatot?*

Siegen (1604–1679) vezetett azzal a céllal, hogy a portugálokkal szemben megvédjék a hollandok ottani érdekeltségeit. Fegyveres csapatok mellett a kormányzó számos művészt és több kiváló természettudóst is magával vitt Dél-Amerikába, akiknek az európaiak által még jórészt ismeretlen kontinens minél alaposabb feltérképezése volt a feladatuk.⁴ Willem Piso (1611–1678) trópusi betegségekkel kapcsolatos megfigyelései, valamint Georg Marggraf (1610–1644) Brazília növény- és állatvilágáról készült leírásai végül 1648-ban, *Historia Naturalis Brasiliae* címen jelentek meg Leidenben. A gazdagon illusztrált kötetben természetesen a taturól is elég részletes ismeretöt találhatunk. Szinte biztosra vehető, hogy az 1644-ben Hollandiába hazatérő kormányzó, Johan Maurits a maga nevében egyedülálló, hatalmas Brazília-gyűjteményében szintén akadt néhány példány ebből az egzotikus állatból, amelyet egyébként a vele Dél-Amerikába utazó festő, Frans Post (1612k.–1680) is megörökített.⁵ A tudományos és művészeti tevékenységet egyébként itt is, mint sok más esetben, nem elhanyagolható mértékben gazdasági szempontok motiválták: az új területek, kereskedelmi célpontok, hajózási útvonalak felfedezése, a környező világ minél alaposabb megismerése és dokumentálása a hollandok számára létkérdés volt, hiszen néhány évtizeden belül szerzett hallatlan gazdagságukat elsősorban éppen az idővel már az összes földrészre kiterjedő tengeri kereskedelmüknek köszönhették. Szimbolikusnak is mondható, hogy a Jacob van Campen által tervezett, 1648 és 1655 között épült új amszterdami városháza (a jelenlegi Királyi Palota) homlokzatát az égboltot a vállán hordó Atlasz szobra koronázza, míg az első emeleti díszterem, a Burgerzaal padlózatát – Joan Blaeu (1596–1673) kartográfus tervei alapján készült – két földgömb s közöttük az északi félteke csillagképe díszíti.⁶

az új területek,
kereskedelmi
célpontok, hajózási
útvonalak
felfedezése,
a környező világ
minél alaposabb
megismerése
és dokumentálása
a hollandok
számára létkérdés
volt, hiszen néhány
évtizeden belül
szerzett hallatlan
gazdagságukat
elsősorban éppen
az idővel már
az összes földrészre
kiterjedő tengeri
kereskedelmüknek
köszönhették

¶ Hogy a földrajz, a csillagászat vagy éppen a kartográfia milyen jelentőséggel bírt a hollandok számára, azt a korabeli képzőművészet is jól érzékelteti. A Van der Heyden budapesti képén is központi helyet elfoglaló motívumok, atlasz (adott esetben a híres Blaeu-Atlasz egy 1642-es kiadása), ég- és földgömb vagy a háttérben összetekerve, falnak támasztott falitérkép,

Thomas de Keyser: Constantijn Huygens portréja, 1627

Vermeer említett képeinek modellje, legalábbis egyes feltételezések szerint nem más volt, mint a mikrobiológia megteremtőjeként is emlegetett Antonie van Leeuwenhoek (1632–1723), aki híres mikroszkópja segítségével számos természettudományos megfigyelést, illetve felfedezést tett

számos más 17. századi holland festményen (zsánerképeken vagy portrékon) is felfedezhető, elég itt talán csak Johannes Vermeer van Delft olyan híres alkotásaira utalni, mint az 1668-ban festett s jelenleg a párizsi Louvre gyűjteményében található *Asztronómus*, vagy egykori párdarabja, a csaknem azonos időben készült frankfurti *Geográfus*.⁷ Érdeemes ennek kapcsán megjegyezni: Vermeer említett képeinek modellje, legalábbis egyes feltételezések szerint nem más volt, mint a mikrobiológia megteremtőjeként is emlegetett Antonie van Leeuwenhoek (1632–1723), aki híres mikroszkópja segítségével számos természettudományos megfigyelést, illetve felfedezést tett.⁸

¶ Constantijn Huygens (1596–1687), az orániai helytartók titkára és tanácsadója, aki meghatározó szerepet játszott a korabeli Hollandia kulturális életében (egyik fia, Christiaan Huygens (1629–1695) idővel híres matematikus, fizikus és csillagász lett), maga is komoly érdeklődést tanúsított a természettudományok iránt.⁹ Mindezt már a Thomas de Keyser által 1627-ben róla festett portré is érzékelteti, ahol a férfit dolgozószobájában láthatjuk íróasztala mellett ülve, aminek sarkán szintén felfedezhetjük a glóbuszokat. Fiatalkori naplójában egyébként Huygens részletesen írt az általa csodált s akkoriban Londonban élő Cornelis Drebbel (1572–1633) lélegzetelállító találmányairól, köztük egy örökmozgóról és arról a tengeralattjáróról is, melynek működését először 1620-ban mutatták be a Temzén az angol uralkodónak, illetve az álmélkodó nagyközönségnek, hozzáátéve, hogy – mint kiderült – ez a találmány hadászati célokra sajnos nem bizonyult igazán alkalmasnak.¹⁰ Huygens megjegyezte azonban, hogy ha Drebbel élete során semmi mást nem alkotott volna, csupán az általa tökéletesített mikroszkópot, amelybe pillantva egy addig sosem látott, ismeretlen „új világ” tárul fel az ember szemei előtt, nevének már ezzel is megszerezte volna

Hogy a földrajz, a csillagászat vagy éppen a kartográfia milyen jelentőséggel bírt a hollandok számára, azt a korabeli képzőművészet is jól érzékelteti.

a halhatatlanságot.¹¹ Fiatalkorában Drebbel még a képzőművészettel is közeli kapcsolatba került, egy ideig ugyanis az alkímiával is foglalkozó híres grafikus, Hendrick Goltzius tanítványa volt Haarlemben, s maga is készített néhány metszetet, így – egyebek mellett – egy sorozatot, amely a hét szabad művészetet, köztük az asztronómiát ábrázolja zsánerszerű jelek formájában.

a mikrokozmosz és a makrokozmosz empirikus alapú megismerésének folyamatában meghatározó szerepe volt a holland tudósok által állandóan tökéletesített mikroszkópoknak és teleszkópoknak

¶ Mint ahogy erről korábban Cornelis Drebbel vagy Anthonie van Leeuwenhoek kapcsán is szó esett, a tudományos forradalom időszakának is nevezett 17. században, a mikrokozmosz és a makrokozmosz empirikus alapú megismerésének folyamatában meghatározó szerepe volt a holland tudósok által állandóan tökéletesített mikroszkópoknak és teleszkópoknak. Ezt példázza Christiaan Huygens esete is, akinek a saját maga által továbbfejlesztett teleszkóp segítségével sikerült egész sor jelentős csillagászati felfedezést tennie. (Sok minden más mellett még az ingaórát is neki köszönhetjük.¹²) Élete során róla is, akárcsak édesapjáról, Constantijn Huygensről számos portré készült. Amikor Caspar Netscher 1671-ben megfestette egyik legismertebb s jelenleg a Haags Historisch Museum-ban őrzött képmását, a nemzetközi hírű tudós már a londoni és a párizsi Királyi Tudományos Akadémiának is tagja volt.

¶ Tudomány és művészet szoros kapcsolatára, összefonódására különféle módon a már említetteken túl is számos példát találhatunk a 17. századi Hollandiában. A kiváló anatómus, Franciscus de le Boë Sylvius (1614–1672) például – akinek a nevéhez számos fontos felfedezés fűződik az orvostudomány területén – szenvedélyes műgyűjtő is volt: a leideni finomfestők köréhez tartozó Gerrit Dou (1613–1675) vagy idősebb Frans van Mieris (1635–1681) alkotásaiból egyedülállóan gazdag kollekcióval rendelkezett.¹³ Egyik tanítványa, Frederik Ruysch (1638–1731) az anatómia és botanika későbbi professzora volt, aki a holttestek tartósítását, preparálását, valamint a boncolást már-már művészi szintre emelte. Egyes kortárs festők, Adriaen Backer (1670), majd később Jan van Neck is (1683) Rembrandt *Dr. Nicolaes Tulp anatómiai leckéje* című híres művéhez hasonló csoportképek formájában állítottak emléket a professzor nagyhatású prezentációinak. Frederik Ruysch

A 17. század derekától lényegében egészen 1859-ig Hollandia volt az egyetlen olyan európai ország, amellyel a teljes bezárkózás politikáját folytató Japán hajlandó volt kereskedelmi kapcsolatokat fenntartani.

pazar kollekciónak jelentős részét Frederik Ruysch végül 1717-ben mintegy harmincezer guldenért eladta a természet-tudományok iránt szintén komoly érdeklődést tanúsító Nagy Péternek

Nicolaes Witsen (1641–1717) egyébként maga is igen sokoldalú és befolyásos személyiség volt, aki nem csupán Amszterdam többször is újraválasztott polgármestereként, hanem diplomataként, műgyűjtőként, kartográfusként, illetve a tudományok és művészetek lelkes támogatójaként is jelentős szerepet játszott Hollandia korabeli kulturális életében

össességében több ezer tételt számláló anatómiai és botanikai gyűjteménye s titkos módszerrel tartósított híres preparátumai – amelyeket lánya, a kiváló virágcsendélet-festővé vált Rachel Ruysch közreműködésével nemritkán művészi kompozíciókba rendezett – hamar nemzetközi hírnevet szereztek a tudósoknak.¹⁴ Gyűjteményének egyes darabjairól pontos leltárt készített, s ezt 1701 és 1709 között, Cornelis Huyberts illusztrációival ellátva adatta ki *Thesaurus Anatomicus* címen. Pazar kollekciónak jelentős részét Frederik Ruysch végül 1717-ben mintegy harmincezer guldenért eladta a természet-tudományok iránt szintén komoly érdeklődést tanúsító Nagy Péternek, akit már az orosz cár 1697-es hollandiai látogatása során volt alkalma személyesen is megismerni.

¶ A Ruysch professzor és az orosz uralkodó közötti találkozót megszervező Nicolaes Witsen (1641–1717) egyébként maga is igen sokoldalú és befolyásos személyiség volt, aki nem csupán Amszterdam többször is újraválasztott polgármestereként, hanem diplomataként, műgyűjtőként, kartográfusként, illetve a tudományok és művészetek lelkes támogatójaként is jelentős szerepet játszott Hollandia korabeli kulturális életében.¹⁵ Már 1664–65-ben beutazta Oroszországot, s ottani megfigyeléseit, tapasztalatait az 1690-es évek elején publikálta is. Az 1692-ben megjelent *Noord en Oost Tartaryen* című kötet volt az első alapos holland tanulmány a térségről. (Nem sokkal korábban szintén ő készítette el Szibéria első részletes térképét.) Nagy Péter érdeklődését Witsen valószínűleg a hajóépítésről írt s még 1671-ben megjelent írásával kelthette fel, a cár ugyanis modernizálni akarta az orosz flottát, és az ő közvetítésével több hadihajót is rendelt az e téren is élenjáró Hollandiából. Érdemei elismeréseként egyébként a holland diplomata engedélyt kapott, hogy orosz földről származó különféle termékekkel (fa, gabona, szőrme stb.) szabadon

kereskedhessen, ami sejthetően komoly anyagi haszonnal járt számára. Nicolaes Witsen maga is nagyon jelentős természettudományi kollekciónal rendelkezett, s az elsők között volt egész Európában, akik szenvedélyesen gyűjtötték az ázsiai műtárgyakat. Ritkaságait másoknak is szívesen megmutatta. Tudjuk például, hogy a német származású, de Hollandiába települt Anna Maria Sybilla Merian (1647–1717), aki komoly érdeklődést mutatott az egzotikus rovarok sajátos metamorfózisa iránt, és ezeket aztán rajzain meg is örököltette, ugyancsak Witsen egyes preparátumait látva kapott ösztönzést arra, hogy maga is a suriname-i holland gyarmatokra utazzon tanulmányozni az ottani növény- és állatvilágot. Az utazása során készült számos rajz és vázlat alapján aztán 1705-ben Amszterdamban jelent meg a Merian főművének tekintett, gazdagon illusztrált *Metamorphosis insectorum Surinamensium*.

¶ Térjünk azonban vissza Jan van der Heyden budapesti képéhez! A jelenet háttérében felfedezhető porcelánedény vagy a Japánból származó ritka tárgyak feltehetően az 1602-ben alapított Holland Kelet-indiai Társaság, a VOC valamelyik hajóján érkezhettek Hollandiába. A világ első multinacionális vállalataként számon tartott részvénytársaság néhány évtizeden belül hatalmas gyarmatbirodalmat hozott létre a távol-keleti térségben, s szinte monopolhelyzetre tett szert a fűszerkereskedelem terén. A holland hajósok navigációját, különösen a kezdeti időkben, nem kis mértékben megkönnyítették azok a titkos térképek, melyeket egyik honfitársuk, a korábban portugál szolgálatban álló Jan Huygen van Linschoten (1563–1611) másolt le s tett közzé részletes útibeszámolóival együtt, amelyek 1596-ban *Itinerario* címen jelentek meg Amszterdamban. Bár a hollandok több területen is lépéshátányban voltak a portugálokkal szemben, csakhamar sikerült őket háttérbe szorítaniuk, aminek oka volt az is, hogy velük ellentétben nem próbálták keresztény hitre téríteni a helyi lakosságot. Tudjuk például, hogy a 17. század derekától lényegében egészen 1859-ig Hollandia volt az egyetlen olyan európai ország, amellyel a teljes bezárkózás politikáját folytató Japán hajlandó volt kereskedelmi kapcsolatokat fenntartani.

a holland hajósok
navigációját,
különösen
a kezdeti időkben,
nem kis mértékben
megkönnyítették
azok a titkos
térképek, melyeket
egyik honfitársuk,
a korábban
portugál
szolgálatban álló
Jan Huygen
van Linschoten
(1563–1611)
másolt le s tett
közzé részletes
útibeszámolóival
együtt

ITINERARIO.
Voyage ofte Schipbaert / van Jan
Huygen van Linschoten naer Oost ofte Portugaels In-

dien inhoudende een coyte beschrypinghe der selver Landen ende Zee-custen/ met aen-
 toplinge van alle de boornaemde principale Havens/ Keieren/ hoeken ende plaetsen/ tot noch
 toe vande Portugesen onbedict ende beheim: Waer by gheboecht zijn / niet alleen die Contre-
 steyts vande hadyten/ dyachten ende wesen/ so vande Portugesen albaer residentende/ als vande
 de ingeboomden Indianen/ ende huere Tempels/ Afgoden/ Wyslinge/ met die boornaemde
 Doonen/ Wychen/ Krupden/ Spectyen/ ende diergelijcke materialen/ als ooc die
 manieren des selcken Volckes/ so in hunnen Godts- diensten/ als in Politie
 en Huys- houdinghe: maer ooc een coyte verhalinge van de Coophan-
 delingen/ hoe en waer die ghebyeden en ghebonden worden/
 met die ghedenckweerdichste geschiedemissen/
 booghevallen den tyt zijnder
 residentie aldaer.

*Spronghen
 Amstelr. 70*

Alles beschreven ende by een vergadert, door den selfden, seer nut, oorbjer,
 ende oock vermakelijcken voor alle curieuse ende Lief-
 hebbers van vreemdigheden.

AMSTELREDAM.

By Cornelis Claesz. op 's VVater, in 's Schryf-boeck, by de oude Brugghé.

Anno CIO. IO. XCVI

Míg a japánok a hollandok révén igyekeztek megismerni az európai civilizáció új tudományos eredményeit és technikai vívmányait, a hollandok is próbáltak minél pontosabb információkat beszerezni a szigetország történelméről, tárgykultúrájáról, növény- és állatvilágáról. A Holland Kelet-indiai Társaság szolgálatában álló s hosszabb időt a térségben töltő François Caron (1600–1673), aki az ország nyelvét is kiválóan beszélte, már 1650 táján könyvet írt Japánról, és később, a 18. században is megjelent néhány hasonló munka. Valójában viszont egészen az 1830-as évekig kellett várni, amíg egy éveken át szintén a hollandok dejimai telepén dolgozó német orvos, Philipp Franz Balthasar von Siebold (1796–1866) tudományos igényű s jórészt saját gyűjtő- és kutatómunkáján alapuló első publikációi megjelentek Japánról. Siebold hatalmas etnográfiai gyűjteményt hozott létre, amelyet hazatérésekor magával hozott Európába, és ez képezi az alapját az orvos egykori leideni otthonában megnyílt Japanmuseum SieboldHuis anyagának.¹⁶

¶ A 17. század folyamán nagyon népszerű, keresett terméké váló kínai (illetve a jórészt szintén ezt imitáló japán) porcelán hollandiai térhódítása egy kalózzakcióval indult. A Santa-Catharina nevű portugál karakk 1603. február 25-ei zsákmányul ejtéséről van szó, amelynek rakományában több millió gulden értékű kínai selyem és porcelán volt. A zsákmányt aztán olyan jó áron sikerült értékesíteni, hogy a Holland Kelet-indiai Társaság vezetői úgy döntöttek, a jövőben még több porcelánt fognak behozni a Kínai Császárságból. A jellegzetes, kékmázos kínai porcelánok – amelyek a korabeli holland csendéleteken is gyakran feltűnnek – jelentős mértékben hozzájárultak a delfti fajanszgyártás fellendüléséhez, ahol kezdetben ugyancsak ezeket az egyre divatosabbá váló távolkeleti termékeket utánozták.

a jellegzetes, kékmázos kínai porcelánok – amelyek a korabeli holland csendéleteken is gyakran feltűnnek – jelentős mértékben hozzájárultak a delfti fajanszgyártás fellendüléséhez

¶ A *Szobasarok ritkaságokkal* című budapesti festmény alkotója, Jan van der Heyden egyébként nem csupán festőként (elsősorban aprólékosan kidolgozott városlátképeivel), hanem különféle találmányaival, újításaival is hírnevet szerzett magának élete során.¹⁷ Ő oldotta meg – úttörő módon s egész Európában elsőként – egy nagyváros, Amszterdam közvilágítását.

Jan van der Heyden egyébként nem csupán festőként, hanem különféle találmányaival, újításaival is hírnevet szerzett magának élete során

1669-ben nem kevesebb, mint 1800, általa tervezett, facölöpök tetejére erősített, rézből készült olajlámpást helyeztek működésbe a város utcáin. A példát hamarosan másutt, így például Haarlemben, Hágában és Groningenben, sőt Berlinben is követték, s újítása 1679-ben könyv formában is publikussá vált.

egy általa
tökéletesített
s minden
korábbinál
hatékonyabb
tűzoltókészülék
volt, amely
a csatornák vizét
egy szivattyú,
hosszú csövek
és tűzoltófecske
segítségével
közvetlenül a tűz
fészke tudta
pumpálni akár
többemeletnyi
magasságba is

Van der Heydent
kinevezték
a városi tűzoltóság
parancsnokának

¶ Van der Heyden leghíresebb találmánya azonban egy általa tökéletesített s minden korábbinál hatékonyabb tűzoltókészülék volt, amely a csatornák vizét egy szivattyú, hosszú csövek és tűzoltófecske segítségével közvetlenül a tűz fészke tudta pumpálni akár többemeletnyi magasságba is. A találmány látványos bemutatójára 1672-ben került sor Amszterdam főterén. A szenzációs eseményt egyes korabeli metszetek is megörökítették. A tűzoltókészülekről már 1677-ben megjelent egy ismertető, majd 1690-ben egy bővített és a felaláló saját illusztrációival ellátott kötet, amelyet Jan van der Heyden a korábban már említett Nicolaes Witsennek dedikált. Amszterdam polgármesterei – felmérve a találmány óriási jelentőségét – a város minden kerületébe elhelyeztettek egy-egy ilyen tűzoltókészületet, s Van der Heydent kinevezték a városi tűzoltóság parancsnokának. Az 1697-ben Hollandiába látogató Nagy Péter ugyancsak felfigyelt a készülékre, több darabot meg is vásárolt belőle, s próbálta a feltalálót magával vinni Oroszországba, de ő nem élt a cár ajánlatával.

még érthetőbbé
vállik, hogyan
volt képes Van
der Heyden akár
a legapróbb
részleteket is
szinte mérnöki
precizitással
ábrázolni egyes
városlátképein
és csendéletein

¶ Figyelembe véve a festő műszaki érdeklődését és jártasságát, még érthetőbbé válik, hogyan volt képes Van der Heyden akár a legapróbb részleteket is szinte mérnöki precizitással ábrázolni egyes városlátképein és csendéletein.¹⁸ A Szobasarak ritkaságokkal című kései festményén is egyértelműen kivehető, hogy az előtérbe helyezett szentírás éppen a Prédikátor Könyvének van nyitva, vagy hogy a kandalló párkányá felett látható festmény Dido halálát örökíti meg.¹⁹ Az elmúlásra, a földi dolgok hiábavalóságára utaló motívumok alapján a kép

1669-ben nem kevesebb, mint 1800, általa tervezett,
facölöpök tetejére erősített, rézből készült olajlámpást
helyeztek működésbe a város utcáin.

A tűzoltómiók használatát közben. Az 1700 körül készült metszet készítője feltehetően a felaláló, Jan van der Heyden
A Rijksmuseum gyűjteményéből

*Afbeelding der kleine Grootrooyende Slang brand- en Tuyn
Diening en gefchikt te bevaing van Logehuizen by brands; en
het rooye Tuyn, Plantagen, en 't Gebouwe te bevochtigen.
den door Jan vander Heide, en Jan vander Heide De
Generale Brandmeester der Stadt Amstordam.*

Spangis, *Figure des Petites Pompes à Beuzans, appropriées pour les Maisons*
 melle en *de Campagne, tant pour y Servir contre les Embrasemens, que*
 Mignon. *pour arroser les Jardins, les Plantes et les Arbres. Inventées*
 Jugo. *par Jean van der Heyde le Père et le Fils, Intendants généraux*
des Inondés à Amsterdam.

valóban egyfajta Vanitasként vagy Memento Moriként is értelmezhető – s e gondolat nem is állhatott távol egy halálának közeledtét érző művésztől. Úgy vélem azonban, hogy a festménynek egy ennél némileg árnyaltabb, pozitívabb olvasata is lehetséges.²⁰ Jan van der Heyden ugyanis annak reményében, sőt tudatában készülhetett az elmúlásra, hogy alkotásai, illetve találmányai révén neve biztosan tovább fog élni az utókor emlékezetében.

Jegyzetek

- [1] Az első részletesebb elemzés Van der Heyden szóban forgó budapesti képéről Rózsaffy Dezső: Jegyzetek a Szépművészeti Múzeum Van der Heyden csendéletéhez, *Szépművészeti Múzeum Évkönyve VII* (1935) 165–171.
- [2] Ember Ildikó: *Holland és flamand 17–18. századi csendéletek/Dutch and Flemish Still Lifes 1600–1800*, A Régi Képtár katalógusai, Szépművészeti Múzeum Budapest II., Primavera Press, Leiden 2012, 149.
- [3] A festményen megörökített tárgyakkal kapcsolatban: *De Wereld binnen Handbereik. Nederlandse Kunst en Rariteitenverzamelingen 1585–1735*, Kiállítás-katalógus, Amsterdams Historisch Museum, Amsterdam 1992, 20.
- [4] Ernst van den Boogaart (szerk.): *Johan Maurits van Nassau Siegen 1604–1679: A Humanist Prince in Europe and Brazil: Essays on the Occasion of the Tercentenary of His Death*. Hága, 1979.
- [5] Németh István: Egzotikus képek, egzotikus betegségek, *Lege Artis Medicinae* 2000/9. 736–739; A brazíliai holland gyarmatok kormányzójáról, a hágai Mauritshuis építettségéről és első lakójáról, Johan Maurits van Nassau Siegenről újabban Németh István: Az újjászületett Mauritshuis, *Artmagazin* 2014. No. 8. 20–25.
- [6] Marc van Dijk, *Het achtste wereldwonder. Koninklijk Paleis Amsterdam*, Amsterdam 2014, 23.
- [7] Lásd ezzel kapcsolatban többek között James A. Welu: Vermeer: His Cartographic Sources, *The Art Bulletin* 57 (1975) 529–547; Bärbel Hedinger: *Karten in Bildern. Zur Ikonographie der Wandkarte in holländischen Interieurgemälden des siebzehnten Jahrhunderts*, Georg Olms Verlag, Hildesheim/Zürich/New York 1986.

- [8] John Gribbin, *A tudomány története 1543-tól napjainkig*, Akkord Kiadó, Budapest 2004, 154.
- [9] Constantijn Huygensről többek között: A. Th. van Deursen–E. K. Grootes–P. E. L. Verkuyl (szerk.) *Veelzijdigheid als levensvorm. Facetten van Constantijn Huygens' leven en werk*, Sub Rosa, Deventer 1987.
- [10] Svetlana Alpers, magyar fordításban is megjelent *The Art of Describing* című művében külön fejezetet szentelt Constantijn Huygensnek, ebben többek között arról is részletesen ír, hogy Huygens mennyire értékelté Cornelis Drebbel találmányait, lásd Svetlana Alpers: *Hű képet alkotni. Holland művészet a XVII. században*, Corvina Kiadó, Budapest 2000, 25–49.
- [11] Constantijn Huygens: *Mijn jeugd*, Em. Querido's Uitgeverij, Amszterdam 1987, 132.
- [12] Christiaan Huygensről lásd Cornelis Dirk Andriess: *Huygens: The Man Behind the Principle*, Cambridge University Press, Cambridge 2005.
- [13] Sylvius orvostörténeti jelentőségéről lásd Benedek István: *Hügieia. Az európai orvostudomány története*, Gondolat Kiadó, Budapest 1990, 256–257.
- [14] Németh István: A természet csodái. Frederik és Rachel Ruysch élete és munkássága, *Lege Artis Medicinae* 1999/6 504–506.
- [15] Nicolaes Witsenről lásd Marion Peters: *De wijze koopman, Het wereldwijde onderzoek van Nicolaes Witsen (1641–1717), burgemeester en VOC-bewindhebber van Amsterdam*, Amszterdam 2010.
- [16] Németh István: Philipp Franz Balthasar von Siebold – Egy német orvos Japánban, *Lege Artis Medicinae* 2017. dec., 472–475.
- [17] Jan van der Heyden találmányaival kapcsolatban lásd Bob Haak: *Hollandse schilders in de Gouden Eeuw*, Meulenhoff/Landshoff, Amszterdam 1984, 483–485.
- [18] A festő életművéről lásd Helga Wagner: *Jan van der Heyden 1637–1712*, Scheltema & Holkema, Amszterdam/Haarlem 1971; *Jan van der Heyden (1637–1712)*, kiállítási katalógus, Bruce Museum, Greenwich/Connecticut–Rijksmuseum Amszterdam 2006–2007.
- [19] Ez a kép Pietro Testa egy azonos témájú műve alapján készült, Giovanni Cesare Testa metszetének közvetítésével.
- [20] A festmény ilyen értelmű korábbi interpretációjáról lásd *Nederlandse 17de eeuwse schilderijen uit Boedapest*, Kiállítási katalógus, Centraal Museum, Utrecht 1987, 84.

A BMW 327 Coupe – emblematikus, vese alakú hűtőrácsával – 1938-ból származik, most a BMW Múzeum féltett kincse
Fotó: Berényi Marianna